

Táncsics útja a forradalomig

Táncsics Mihály Ácsteszerén született, Veszprém megyében. Apja jobbágy telkesgazda, ősei mindkét ágon szegényparasztok. Már kisgyermek korában befogták a nehéz paraszti munkába, fiatalon a jobbágyok mindennapos életét élte. Felnőttként szerezte meg a tanítói képesítést. 1827-től Pesten élt.

Szemléletének kialakulására döntő hatással volt két könyv: Volney műve, *A romok s Rousseau Társadalmi szerződés*

e. Írói működését nyelvészeti munkákkal kezdte; Magyar és német beszélgetések című könyvecskéje példamondataiban a feudális társadalmi rendet bírálta, ezért a könyvet 1834 elején elkobozták.

A harmincas években arisztokrata családoknál nevelősködött: alkalma nyílt megismerni a magyar mágnások pazarlásait. Ilyen tapasztalatokból születik meg **Pazardi** című szatirikus regénye (1836). A nemesi életmód erkölcstelenségét, a nemesi osztály feleslegességét, a feudális Magyarország erkölcsi torzulásait jeleníti meg benne. Állandóan rendőri zaklatásnak van kitéve; regényének első, kolozsvári kiadását elkobozták. Ettől kezdve Táncsics a cenzúra szenvedélyes ellenzője, a sajtószabadság rajongója. Táncsicsnak nem a Pazardi volt az egyetlen szépirodalmi vállalkozása. Elbeszéléseket, "nevelési irányregényeket" tartalmaz a **Rényképek**

három kötete (1835); 1836-ban írta, de csak a hetvenes években, műveinek gyűjteményes kiadásában jelent meg az ugyancsak didaktikus jellegű

Tordai Elek és az oklevelek

című munkája. "Irányregény" az 1858-ban, Emichnél megjelentetett

Bordács Elek, a gyalog árendás

is. Szépirodalmi munkáinak közös jellegzetessége a nyílt, oktató szándék; a népnek-magyarozó, megvilágító, fejtegető előadásmód, a józan észhez való apellálás. Táncsics stílusa darabos, nehézkes, de van ebben a hajlékonyságtól mentes előadásban plebejus erő, kemény egyéniséget rajzol elénk ez a csiszolatlan stílus, sajátosan alkalmas ez a modor az élet súlyos tényeinek – ha nem is művészi megjelenítésére, de – megrázó érzékeltetésére.

Megragadó Táncsics írásaiban (szépirodalmi-didaktikus írásaiban is) az előadás szöglettességének, plebejus keménységének ötvöződése az íróban felhalmozódott nagy műveltségi anyaggal, az európai gondolkodás nagy eredményeinek megszólalása a jobbágysorból jött nép-apostol hangján.

1844-ben jelent meg Lipcsében (de párizsi impresszummal) **Sajtószabadságról nézetei egy rabnak** című röpirata, mely

rendkívüli merészségével vonta magára a figyelmet. Második kiadása Hamburgban jelent meg 1846-ban (londoni impresszummal). Az ötíves füzet egyetlen nagy kirohanás a cenzúra ellen, melyet Táncsics a feudalizmus letéteményesének tekint. A sajtószabadságot viszont mindenre üdvösnek tartja, s már ebben a művében állást foglal a társadalmi egyenlőség mellett, és kifejezést ad erős hazafias, sőt nacionalista érzésének. A röpirat példányainak egy részét lefoglalta a rendőrség, más részét Táncsicsnak sikerült szétosztania a pozsonyi diétára összesereglett követek között. Itt nem keltett visszhangot, viszont a pozsonyi Hollinger-kávéházban tartózkodó országgyűlési ifjúság annál lelkesebben olvasta.

Ez idő tájt Táncsics politikája Kossuthéhoz áll közel. A nemzeti függetlenségnek, a

Habsburg-hatalomtól való teljes megszabadulásnak radikális szószólója, emellett azonban mindennél fontosabbnak tartja a jobbágyság teljes felszabadítását. **Népkönyve** (Lipcse, 1846) és **Hunnia**

függetlensége

(1847) című munkái már nyíltan támadják a nemesi osztályuralmat, és az ország teljes társadalmi átalakítását követelik.

A Hunnia függetlenségében Táncsics a kossuthi érdekegyesítés elvéből indul ki, de szelleme radikálisabb az ellenzék akkori politikájánál. Már a cím is jelzi Táncsics éles Habsburg-ellenességét: az ország kiszolgáltatottságát, jogfosztottságát addig senki sem tárta fel ilyen erővel. Teljes önállóságot kíván: saját diplomáciát és hadsereget, a király és a kormány Budapestre költözését stb. Szociális programja is a függetlenségi törekvés megvalósítását hivatott szolgálni. Az érdekegység jegyében javasolja a privilégiumok eltörlését, a céhek megszüntetését, egyenlőséget, közteherviselést, általános választójogot, vagyis következetesen végiggondolja a kossuthi elv tartalmát. Valósítsuk meg a lakosság egyenlőségét – javasolja Táncsics – akkor létre jön majd függetlenségünk is. "Az egyesülés és erők központosítása legyen tehát evangéliomtok" – írja látszólag védegyeleti tónusban, ugyanakkor azonban eszméiben és előadói modorában szakít a szokványos liberális nemesi politikával: forradalmi útra lép.

Már ebben a művében erőteljesen, sőt fenyegetően hangsúlyozza a köznép erejét, rá alapozza politikai terveit. Még inkább azt teszi Népkönyv című röpiratában, melyet a parasztság felvilágosítására szánt. Ebben összefoglalja az átalakulást szolgáló nézeteit és javaslatait, azzal a céllal, hogy útmutatást adjon a népnek. Táncsics ugyanis – s ez egyedülálló volt annak idején! – művét nem a nemesi olvasótábornak szánta, hanem a parasztságnak. Ez a szándék már önmagában jelzi a letérést az ellenzéki reformpolitika ösvényéről, a szakítást a nemesi Magyarországgal. "Kedves atyámfiai, ti derék magyar földműves nép!" – szólítja meg olvasóit. Eladdig politikus nem szólt még ilyen melegen, ennyi együttérzéssel a magyar parasztsághoz. E röpirat középpontjában az egyenlőség gondolata áll. A Hunnia függetlenségében az osztrák abszolutizmustól való megszabadulás érdekében tartja szükségesnek a társadalmi szerkezet alapvető megváltoztatását, az egyenlőség törvénybe iktatását; itt már az utóbbira helyez nagyobb nyomatékot, s a függetlenségi aspirációk jogosságát éppen az egyenlőségben látja. S ez nála egyáltalán nem azonos a liberalizmus hirdette "alkotmány sáncai közé való beemeléssel"; Táncsics a teljes egyenlőségen alapuló népképviselést kíván. A haza minden polgára számára aktív és passzív választójogot óhajt: paraszt és herceg fia közt se legyen semmi különbség. " ... a legutolsó zsöllér is jussát tartja e hazához" – írja Táncsics. Programjának főbb vezérszavai: a kiváltságok eltörlése, az úrbér megszüntetése váltságdíj nélkül, közteherviselés, tökéletes egyenlőség, általános választójog, minden évben országgyűlés Pesten. E forradalmi követelésekkel Táncsics elébe vágott a nemesi politikának; elszigetelődése a reformpolitikustól ez idő tájt kezdődik.

Ma már sok minden naivitásnak, kezdetleges elgondolásnak tűnik e röpirataiban. E kérdések felvetése, az érvelés elrendezése, a követelések megszerkesztése, hangja nem vall gyakorlott politikusra vagy hivatásos publicistára. Előadása meglehetősen körülményes, fejtegetéseiben elég sűrű a száraz oktatás, a felesleges tudóskodás, az egyszerűsítő elemzés. Mégis, az autodidakta Táncsics művei ma is hatnak, s hatásuk roppant belső tűzből: a fanatikus

demokratikus meggyőződésből, a forradalmi hitből táplálkozik. Az egész nemesi országgal szembeszálló karakter tisztasága, egyenessége jellemzi Táncsics röpiratait.

1846 nyarán Táncsics külföldre utazott. Nyugat-Európában szilárdult meg végképp osztályharcos szemlélete, forradalmi demokratizmusa. Párizsban, Londonban nem az arisztokrácia s a nagypolgárság képviselőit keresi fel, mint kortársai, a különben érdemes nemesi utazók, hanem a munkásokat, iparoslegényeket: tőlük kap tájékoztatást a polgári országok szociális mozgalmairól. Párizsban például a magyar iparoslegényeknek felajánlja kiadásra Lamennais *Paroles d'un croyant* című munkájának fordítását, Londonban pedig **Magyar munkások külföldön, vagy kié a haza!**

címmel felolvasást tart a munkások egyesületében. A francia fővárosban felkeresi Étienne Cabet-t, az

Utazás Ikáriában

szerzőjét, a magántulajdon nélküli társadalom utopisztikus megtervezőjét, a javak közös tulajdonba vételének hirdetőjét.

Táncsics már korábban megismerkedett a szocialisztikus-kommunisztikus eszmékkal, s állást foglalt a magántulajdon eltörlése mellett. Még 1843–44-ben írta **Józanész** című munkáját, amely azonban csak 1848-ban jelent meg, s ezt a kiadást elkobozták a Pestre bevonuló osztrákok. A Józanész a korai szocialisztikus eszmék legkövetkezetesebben végiggondolt reformkori dokumentuma. Táncsics műve a nevelés, a vallás és a társadalmi viszonyok összekapcsolódó problémakörén vezet végig, különböző oldalakról világítva meg a főgondolatot: a társadalmi egyenlőség kommunisztikus eszméjét. Az emberek – hangzik a rousseau-i érvelés – "kezdetben nem ismertek, nem ismerhettek elkülönözött sajátot". "Hiszem tehát tökéletesen – hirdeti Táncsics –, hogy az elkülönözött tulajdon egykor megszűnik s azt közhasználat vagy közösség (communismus) váltja fel." Valóságos kiáltványt intéz Táncsics a Józanész lapjain a fiatalokhoz, amelyben Cabet tanulmányozására buzdít. A Voyage en Icarie mellett Strauss:

Das

Leben Jesu

című munkájára hivatkozik Táncsics mint forrásműre. Értékes gondolati mozzanata a Józanésznek a nevelés társadalom-átalakító szerepéről alkotott illúziók kritikája, annak a felfogásnak a bírálata, amely a nevelés lehetőségeit mindenre való tekintet nélkül, elvontan hangoztatja. Táncsics rendkívül nagyjelentőségűnek tartja a nevelést, de – írja – "a nevelés elvontan (abstrakte) nem egyéb, mint értelmetlen üres hang, vagy chimära, főkép nálunk és körülményeink között. Ugyanis ki akar, mit akar, s kinek a megbízásából akar nevelni?" Később visszatér ehhez a fontos gondolathoz, 1847-ben, bebörtönöztetése idején, a feleségéhez írott "gyászlevelekben": a

"mívelt világban, a jólnevelt osztályban ezen borzasztó hit látszik megöröködve lenni: igazságos úton, saját fáradságából senki sem boldogulhat, hanem minden módon mások izzadsága gyümölcsének valamely részét legalább el kell sajátítanunk; s a nevelésnek fogásai abban állnak, hogy ez szembeszökő lopásnak, csalásnak ne tartassék"

. Ugyanakkor Táncsics is sok naiv reformista utópiának ad hitelt a Józanészben, még a neveléssel kapcsolatban is, – mindez azonban nem változtat koncepciója helyes alapjain: a magántulajdonon alapuló társadalom igazságtalan, ezt fel kell váltania a köztulajdonon alapuló kommunista társadalomnak.

Külföldről hazatérve, menekülnie kellett: a nyugaton látottakkal "megfertőzött" Táncsics veszedelmessé vált a hatóságok számára. Egy Zágráb környéki birtokon rejtőzködve írta meg legerőteljesebb röpiratát, a **Nép szava- Isten szava** címűt (a cenzúra miatt csak 1848-ban jelent meg). Új műve már létében támadja meg az uralkodó osztályt: a nemesi kutyabőr komédiának nevezi, tűzrevalónak tartja. Immár nem az érdekegyesítést hirdeti, nem a két társadalmi réteg megegyezését, hanem a nemesség felszámolását, a feudalizmus rendszerének teljes eltörlését jövődöli-követeli. " ...ez állapot meg fog szűnni, vagy ti nemes atyafiak szüntetitek meg (vagy mi parasztok, vagy mindketten együtt, de megszűnnie kell)" – írja fenyegetően. És nemcsak jogot követel, hanem a robot és dézsma váltság nélküli eltörlését, az úrbéres földek tulajdonjogának átengedését a parasztoknak. Ezzel véglegesen elszakította a szálat, mely még a reformellenzékhez kötötte.

A Munkások Újságától az Életpályáig

1847 márciusában elfogták; egy év múlva a pesti nép forradalma szabadítja ki börtönéből. Táncsics mint az Egyenlőségi Társulat tagja együtt tevékenykedik Petőfivel, a Madarász testvérekkel és a márciusi ifjakkal. Az utolsó rendi országgyűlés törvényeivel elégedetlen, s mint a parasztságnak szinte egyetlen képviselője, a nemzetgyűlésben magára maradottan harcol a legelő elkülönözések revíziójáért, valamennyi feudális szolgáltatás kárpótlás nélküli eltörléséért. Mindez, különösképp pedig a földfelosztás követelése nemcsak a Batthyány-kormányral, de magával Kossuthal is szembe fordítja.

Igazi műve 1848-ban lapja, a **Munkások Újsága**. A nép igazi fóruma volt ez a forradalom idején, az első népújság, mely nemcsak hivatásos újságírók cikkeinek, hanem parasztlevelezők írásainak is helyet adott, összefogva és támogatva az ország minden részéből feléje áramló panaszokat, követeléseket. A kormány mindent elkövetett lejáratására, Táncsics hetilapjának népszerűsége mégis mindinkább nőtt: szerkesztője ingyen osztogatta a hetivásárokra érkező parasztok között. Emellett az újság a városi munkásságnak is orgánuma volt: támogatta bérmozgalmaikat, harcukat a céhek ellen. Táncsics részt vett az első magyar ipari kollektív szerződés kiharcolásában is.

Debrecenben, ahol Táncsics már nem érezhette maga mögött a pesti néptömegek támogatását, a kormány betiltotta újságját. Ekkor **Forradalom** címmel egyíves röpiratokat adott ki bizonytalan időközökben: republikánus elveket hirdetett, és erélyesen bélyegezte meg a nagybirtokrendszert. Minden földtelen zsellér számára tíz hold földet követelt, s azt, hogy a birtok felső határát kétezzer holdban rögzítsék. Ez volt a legbaloldalibb követelés, mely 1848–49-ben elhangzott, kár, hogy ennek súlyát Táncsicsnak a nemzetiségekkel szemben való értetlensége, erős nacionalista elfogultsága gyengítette.

A forradalom radikális irodalmában is egyedülálló az az alkotmánytervezet, melyet Táncsics március 15-ének első évfordulóján – a kormány és a békepárt politikájának bírálataul – készített (**Új alkotmány javaslat március 15-kének évnapi emlékeül**). Szembefordult mindenfajta megalkuvással, elégteleneknek nyilvánította a márciusi törvényeket. A polgári forradalom következetes végrehajtását tűzte ki feladatául (pl. a polgári házasságot, az egyház-állam szétválasztását), és a hivatalnoki fizetések egyenlősítésének programjával már az utópista szocialisták eszme-tárából is kölcsönzött gondolatot.

Világos után az életbenmaradott forradalmárok közt Táncsicsra várt a legsanyarúbb sors. Nyolc évig kellett lappangania egy földalatti rejtekhelyen, s közben felesége varrással szerzett keresetéből tengődött családjával. Forradalmi munkásságát ilyen viszonyok közt is folytatta. Népszerűsítő füzetet írt **Mi a szocializmus és mi a kommunizmus** címmel, majd további felvilágosító iratokat a munkások számára (

A forradalomról általában

A kocka fordul)

. Ez idő tájt gondolatvilágában mind nagyobb helyet foglalnak el az osztályá szerveződő munkásság problémái, a szocialisztikus eszmék. Ezután is újabb és újabb kiadványok jelzik Táncsics lankadatlan munka- és harci kedvét. Régebben írt "irányregényét" (

Bordács Elek, a gyalog-árendás

) 1858-ban adja ki. Az

Életpályám

ban keserűen írja könyve fogadtatásáról: "Nem örvendett kelendőségnek, mert azok a földművesek kiknek számára ezt írtam, nem igen értesülhettek ennek megjelenése felől: azon úri emberek pedig, kik előbb buzgólkodtak ilyféle könyvek terjesztésében, az én kárhoztatott nevemtől visszariadtak s nem merték kellő helyeken ajánlani." A következő esztendőben megkezdte a Világkrónika kiadását, Andorlaki Máté álnéven. Táncsics az általános amnesztia után is rendőrségi megfigyelés alatt állt, majd amikor 1860-ban az ifjúságot forradalomra serkenti, újból letartóztatják és tizenöt esztendei súlyos börtönre ítélik.

A börtönében megvakult Táncsicsot csak a kiegyezés idején bocsátották szabadon. A megöregedett, rokkant ember ekkor sem hagy fel a harccal: képviselőséget vállal, s egyik elindítója lesz a hazai szervezett munkásmozgalomnak. 1869-ben kiadja a munkások általános közlönyét, az **Arany Trombita** című hetilapot, majd a hazai proletariátus első osztályszövetségének, az Általános Munkásegyletnek elnöke lesz. A hatvanhét után restaurálódott úri rend azonban megelégteli tevékenységét: csakhamar kibuktatják a parlamentből, mindenütt közönnyel, idegenkedéssel találkozik. Az aggastyán napszámosmunkát kénytelen vállalni, majd könyveit árulja hetivásárokon. Utolsó éveiben forradalmi életútjának történetét adta ki **Életpályám** címmel.

Ezt a nagy művet Táncsics évtizedeken át írta, javíttatta. Hatalmas plebejus kordokumentum ez az önéletrajz, amelynek soraiban ott feszül az elvi következetesség, a szilárd jellem lélek nagysága, s ott rezeg egy tragikus alkonyú élet fájdalma, az eszméi diadalát meg nem érő aggastyán, a magára maradt ember keserűsége. Nemcsak történelmi-politikai-művelődési adatai teszik jelentőssé ezt a művet, hanem az önéletrajz emberi, személyes adatai is: egy darabos mozgású és érzékeny lelkű, tiszta tekintetű és mélyen látó egyéniség néz felénk a könyv lapjairól.

Táncsics életműve híd: összeköti a reformkori radikális jobbágyfelszabadító s függetlenségi törekvéseket a kialakuló szocialista munkásmozgalommal. Olyan paraszti forradalmár ő, aki elsőnek talált szövetségesre a munkásságban. Jakobinus parasztapostol és korai munkásvezér egy személyben.